

—
Верховний
Суд

Практика Верховного Суду у справах про компенсацію моральної шкоди

Василь Крат, суддя Верховного Суду
кандидат юридичних наук, доцент
Telegram: <https://t.me/glossema>

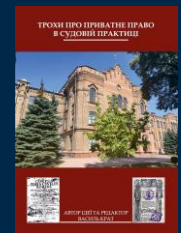
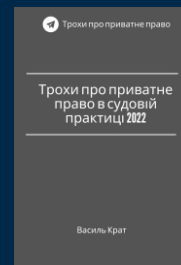
17 червня 2023 року

Джерела

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в соціальній мережі Facebook за 2021 рік) / Редактор та упорядник В. І. Крат. – Київ, 2021. 234 с. URL: <https://t.me/glossema/2>

Трохи про приватне право в судовій практиці (за матеріалами публікацій в телеграм-каналі «Трохи про приватне право» за 2022 рік) / Автор та редактор В. І. Крат. – Київ, 2022. 444 с. URL: <https://t.me/glossema/727>

Трохи про відшкодування шкоди. URL: <https://t.me/glossema/806>

1. Компенсація моральної шкоди як спосіб захисту

Що таке моральна шкода?!

Постанова ВП ВС від 15.12.2020 у справі № 752/17832/14-ц

Моральною шкодою визнаються страждання, заподіяні громадянинові внаслідок фізичного чи психічного впливу, що призвело до погіршення або позбавлення можливості реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру.

У випадках, коли межі відшкодування моральної шкоди визначаються у кратному співвідношенні мінімальним розміром заробітної плати чи неоподатковуваним мінімумом доходів громадян, суд при вирішенні цього питання має виходити з такого розміру мінімальної заробітної плати чи неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, що діють на час розгляду справи.

NOVOSELETSKIY v. UKRAINE, ЄСПЛ, N 47148/99, від 22.02.2005

22. Рішенням від 06 січня 1999 року Мелітопольський міський суд частково задовольнив вимоги заявника. Ухвалою від 16 лютого 1999 року Запорізький обласний суд підтримав рішення від 06 січня 1999 року. Суд констатував, зокрема, що переїзд заявника до м. Володимира мав тимчасовий характер і місцем його постійного проживання залишився Мелітополь. Таким чином, суд визнав право заявника на вільне користування спірною квартирою у м. Мелітополі. Проте суд відхилив позов заявника щодо відшкодування завданої моральної і матеріальної шкоди, зазначивши, що у порушенні кримінальної справи щодо зникнення речей заявника було відмовлено 15 лютого 1996 року (див. параграф 36 нижче). З цього приводу суд зауважив, що ні сума вимоги, ні факт матеріальної шкоди, нібито спричиненої інститутом заявнику, не були підкріплені доказами. Крім того, суд відмітив, що «відшкодування моральної шкоди у житлово-правових спорах законом не передбачено».

76. У цьому контексті Суд особливо здивований тим, що в своєму рішенні від 06 січня 1999 року Мелітопольський міський суд відхилив позов про відшкодування шкоди, завданої заявнику, посилаючись на те, що «відшкодування моральної шкоди задоволенню не підлягає, так як воно не передбачено національним законодавством» (див. п. 22 вище). Суд нагадує, що заявник звертався з заявою до суду про відшкодування шкоди, яка була спричинена йому внаслідок проникнення в його квартиру та неможливістю користуватись нею.

За порушення якого права компенсація моральної шкоди?!

Ухвала КЦС ВС від 13 листопада 2019 року у справі № 216/3521/16-ц (провадження № 61-28299св18)

Очевидно, що різний підхід до стягнення збитків та компенсації моральної шкоди і відповідно різні умови для застосування статей ЦК України (зокрема, 22 і 23), не може розглядатися в контексті динамічного розвитку судової практики і забезпечити розумну передбачуваність судових рішень. Колегія суддів вважає, що компенсація моральної шкоди за порушення цивільно-правового договору може бути стягнута на підставі статті 23 ЦК України навіть у тих випадках, коли умовами договору право на компенсацію моральної шкоди не передбачено та не містять таких вказівок норми ЦК України чи іншого закону, що регулюють відповідний вид договору. У зв'язку з наведеним колегія суддів вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладених в раніше ухвалених рішеннях Верховного Суду України (постанова Верховного Суду України від 06 червня 2012 року у справі № 6-49цс12, постанова Верховного Суду України від 24 лютого 2016 року у справі № 6-1790цс15) та Великої Палати Верховного Суду (постанова Великої Палати Верховного Суду 20 березня 2019 року у справі № 761/26293/16-ц (провадження № 14-64цс19).

Тому колегія суддів вважає, що очевидна необхідність формування єдиної правозастосовчої практики у спорах про стягнення компенсації моральної шкоди за порушення договору для забезпечення розумної передбачуваності судових рішень, а тому справа містить виключну правову проблему і її вирішення необхідне для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики.

За порушення якого права?!

Постанова ВП ВС від 01 вересня 2020 року у справі № 216/3521/16-ц (провадження № 14-714цс19)

Виходячи з положень статей 16 і 23 ЦК України та змісту права на відшкодування моральної шкоди в цілому як способу захисту суб'єктивного цивільного права, компенсація моральної шкоди повинна відбуватися у будь-якому випадку її спричинення – право на відшкодування моральної (немайнової) шкоди виникає внаслідок порушення права особи незалежно від наявності спеціальних норм цивільного законодавства.

Стаття 23 ЦК як основний регулятор компенсації моральної шкоди

Постанова КЦС ВС від 01.03.2023 у справі № 496/1691/19

Тлумачення статті 23 ЦК України свідчить, що вона є нормою, яка має поширюватися на будь-які цивільно-правові відносини, в яких тій чи іншій особі було завдано моральної шкоди. Це, зокрема, підтверджується тим, що законодавець вживає формулювання «особа має право на відшкодування моральної шкоди, завдані внаслідок порушення її прав».

Тобто можливість стягнення компенсації моральної шкоди ставиться в залежність не від того, що це передбачено нормою закону або положеннями договору, а від порушення цивільного права особи (див. ухвалу Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 13 листопада 2019 року в справі № 216/3521/16-ц (провадження № 61-28299св18), постанову Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 16 червня 2022 року у справі № 569/20510/19 (провадження № 61-13787св20)).

Суб'єкти права на компенсацію моральної шкоди

Постанова КЦС ВС від 04 квітня 2018 року в справі № 212/2362/16-ц

До суб'єктів, яким компенсується моральна шкода внаслідок смерті, відносяться діти потерпілого. В частині другій статті 1168 ЦК України не деталізуються, що до них належать зачаті, але не народжені діти потерпілого.

Проте, з урахуванням справедливості та розумності (статті 3 ЦК України), до суб'єктів, яким компенсується моральна шкода внаслідок смерті потерпілого, потрібно віднести зачатих дітей, але народжених після смерті потерпілого.

Протилежний висновок ставив би в нерівне положення зачатих дітей, але народжених після смерті потерпілого, стосовно дітей, народжених на час смерті потерпілого, і суперечив принципу верховенства права (стаття 8 Конституції України). Суди встановили, що у зв'язку зі смертю батька малолітнього ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1, йому заподіяно моральну шкоду, пов'язану із втратою батька, що тягне за собою порушення нормальних життєвих зв'язків та необхідності докладання матір'ю позивача додаткових зусиль для організації життя свого сина.

Дія в часі закону щодо компенсації моральної шкоди

Постанова ОП КЦС ВС від 14 грудня 2020 року у справі № 210/2271/19

Смерть батька позивача, яка стала підставою для звернення до суду із позовом про відшкодування моральної шкоди, настала 25 липня 2001 року, тобто мала місце до 01 січня 2004 року, до набрання чинності ЦК України, а тому до спірних правовідносин слід застосовувати положення ЦК Української РСР 1963 року.

Згідно зі статтею 440-1 ЦК Української РСР моральна (немайнова) шкода, заподіяна громадянину або організації діянням іншої особи, яка порушила їх законні права, відшкодовується особою, яка заподіяла шкоду, якщо вона не доведе, що моральна шкода заподіяна не з її вини.

Дія в часі закону щодо компенсації моральної шкоди

Постанова ОП КЦС ВС від 14 грудня 2020 року у справі № 210/2271/19

Моральна шкода за наявності для цього підстав повинна виплачуватись особою, яка її заподіяла, на підставі статті 440-1 чинного на час виникнення спірних правовідносин ЦК Української РСР.

Ухвалюючи рішення про часткове задоволення позовних вимог, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, враховуючи вказані норми матеріального права, встановивши фактичні обставини справи, які мають суттєве значення для її вирішення, дійшов обґрунтовано висновку про наявність правових підстав для покладення на КП «Кривбасводоканал» обов'язку з відшкодування позивачу, як сину загиблого внаслідок нещасного випадку на виробництві працівника відповідача, завданої моральної шкоди з підстав, визначених статтею 440-1 ЦК Української РСР.

2. Умови компенсації моральної шкоди та тягар доведення

Умови необхідні для компенсації моральної шкоди

Постанова ОП КЦС ВС від 05.12.2022 в справі № 214/7462/20

Зобов'язання про компенсацію моральної шкоди виникає за таких умов:

наявність моральної шкоди;

протиправність поведінки особи, яка завдала моральної шкоди;

наявність причинного зв'язку між протиправною поведінкою особи яка завдала моральної шкоди та її результатом - моральною шкодою;

вина особи, яка завдала моральної шкоди.

Тягар доказування в сфері компенсації моральної шкоди

Постанова ОП КЦС ВС від 05.12.2022 в справі № 214/7462/20

У разі встановлення конкретної особи, яка завдала моральної шкоди, відбувається розподіл тягара доказування:

- (а) позивач повинен довести наявність моральної шкоди та причинний зв'язок;
- (б) відповідач доводить відсутність протиправності та вини.

Завдання моральної шкоди - явище завжди негативне. Проте з цього не слідує, що будь-яка завдана моральна шкода породжує зобов'язання з її відшкодування.

Покладення обов'язку відшкодувати завдану моральну шкоду може мати місце лише за умови, коли шкода була викликана протиправною поведінкою відповідальної за неї особи.

Тягар доказування в сфері компенсації моральної шкоди

Постанова ОП КЦС ВС від 05.12.2022 у справі № 214/7462/20

Позивач вказував, що через пошкодження його транспортного засобу він зазнав моральної шкоди. Неправомірні дії відповідачів призвели до його душевних страждань, стану постійного стресу, порушення звичних комфортних умов проживання його та членів його сім'ї, та спричиняє йому не лише моральні страждання, але і змушує звертатись до суду за захистом своїх порушених прав, що потребує не лише матеріальних витрат, а й витрат часу і емоційних затрат, що негативно впливає на здоров'я. Тобто, при заявлені вимоги про стягнення компенсації моральної шкоди ОСОБА_1 не пов'язував наявність моральної шкоди у зв'язку із каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки. Тому відшкодування моральної шкоди має відбуватися на підставі частини першої статті 1167 ЦК України.

З урахуванням встановлених обставин та розподілу тягара доказування відсутні підстави стверджувати, що ТОВ «Науково-виробнича фірма «Промсервіс-ЮГ» доведено відсутність протиправності та вини в завданні моральної шкоди.

При визначенні грошової компенсації моральної шкоди, з урахуванням засад розумності та справедливості, характеру правопорушення, глибини душевних страждань, Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду вважає, що на користь позивача підлягає стягненню 10 000 грн як грошової компенсації моральної шкоди саме з ТОВ «Науково-виробнича фірма «Промсервіс-ЮГ», як відповідальної особи в силу вимог частини першої статті 1172 ЦК України.

Ухвала Федерального Верховного Суду Німеччини від 18 лютого 2020 року

У справах про лікарські помилки повинні пред'являтися пропорційні вимоги до ступеня деталізації обставин справи, які надаються пацієнтами. Від пацієнтів не можна очікувати та вимагати точного володіння медичними знаннями. У пацієнтів відсутнє точне розуміння процесів лікування та необхідна кваліфікація для аналізу та надання обставин справи, що становлять предмет спору. З метою належної участі у цивільному процесі сторона не повинна мати професійні медичні знання.

Ухвала Федерального Верховного Суду Німеччини від 18 лютого 2020 року

У зв'язку з цим сторона процесу, яка є пацієнтом, має право обмежитися доповіддю, яка дозволить припустити про порушення на стороні обслуговуючого персоналу в силу наслідків, що настали для пацієнта. Зокрема, пацієнт не зобов'язаний шукати і надавати суду можливі причини інфікування. Обмежений первинний тягар ствердження та доведення з боку пацієнта слугує для забезпечення процесуальної рівності сторін, що, у свою чергу, підвищує обов'язок суду щодо роз'яснення обставин справи аж до призначення експертизи з обов'язку служби, *ex officio*, якщо пацієнт вказує на можливість вирішення спору таким засобом доказування.

Специфіка тягара доказування

Постанова КЦС ВС від 30.11.2022 в справі № 344/3764/21

З урахуванням принципу розумності, очевидно, що виконавець медичних послуг зобов'язаний здійснювати ведення відповідної медичної документації про лікування. Така документація має містити, зокрема, інформацію, зібрану в результаті попередніх розмов із пацієнтом, досліджень або консультацій, інформацію про згоду пацієнта й інформацію, що стосується послуг, які надаються.

Виконавець зобов'язаний, отримавши розумну вимогу, надати пацієнтові, а якщо пацієнт перебуває у стані, який не дає йому змоги висловити свою волю, – особі чи організації, уповноваженій приймати рішення на користь пацієнта, доступ до документації; і якщо це розумно, відповідати на запитання щодо змісту документації. Якщо пацієнту завдано шкоди і він стверджує, що це є результатом того, що відповідальна особа не виконала обов'язок виявити професіоналізм і турботливість, то невиконання обов'язку проявити професіоналізм і турботливість, а також причинний зв'язок між цим порушенням і шкодою, що настає, презюмуються.

Специфіка тягара доказування

Постанова КЦС ВС від 30.11.2022 в справі № 344/3764/21

Касаційний суд звертає увагу на специфіку тягара доказування у справах щодо надання медичних послуг. Мають пред'являтися пропорційні вимоги до ступеня деталізації обставин справи, які надаються пацієнтами. Від пацієнтів не можна очікувати та вимагати точного володіння медичними знаннями. Вони не мають точного розуміння процесів лікування та необхідної кваліфікації для аналізу та надання обставин справи, що становлять предмет спору. З метою належної участі в цивільному процесі сторона не повинна мати професійні медичні знання. У зв'язку з цим сторона процесу, яка є пацієнтом, має право обмежитися доповіддю, що дасть змогу припустити про порушення зі сторони обслуговуючого персоналу в силу наслідків, що настали для пацієнта.

Тому, з урахуванням принципу розумності, пацієнту, який звернувся до суду за захистом порушених прав, що полягають у завданні шкоди здоров'ю, слід тільки вказати на порушення, а далі тягар доказування покладається на медичну установу чи на лікаря. При цьому вказане не призводить до порушення принципу диспозитивності судового процесу, а навпаки слугує для забезпечення процесуальної рівності сторін.

3. Компенсація моральної шкоди та зобов'язання

Загальні умови виконання зобов'язання

Постанова КЦС ВС від 23 травня 2018 року у справі № 537/4905/15-ц
(провадження № 61-11408св18)

Як свідчить тлумачення статті 526 ЦК України цивільне законодавство містить загальні умови виконання зобов'язання, що полягають у його виконанні належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог - відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться.

Це правило є універсальним і підлягає застосуванню як до виконання договірних, так і недоговірних зобов'язань. Недотримання умов виконання призводить до порушення зобов'язання.

Принципи в сфері виконання зобов'язання

Постанова ОП КЦС ВС від 01 березня 2021 року у справі № 180/1735/16-ц
(провадження № 61-18013сво18)

Згідно з пунктом 6 статті 3 ЦК України загальними засадами цивільного законодавства є, зокрема, справедливість, добросовісність та розумність.

Тлумачення як статті 3 ЦК України загалом, так і пункту 6 статті 3 ЦК України, свідчить, що загальні засади (принципи) цивільного права мають фундаментальний характер й інші джерела правового регулювання, в першу чергу, акти цивільного законодавства, мають відповідати змісту загальних засад. Це, зокрема, проявляється в тому, що загальні засади (принципи) є по своїй суті нормами прямої дії.

Належне виконання зобов'язання

Постанова ОП КЦС ВС від 01 березня 2021 року у справі № 180/1735/16-ц
(провадження № 61-18013сво18)

Усталеним як в цивілістичній доктрині, так і судовій практиці під принципами виконання зобов'язань розуміються загальні засади згідно яких здійснюється виконання зобов'язання.

Як правило виокремлюється декілька принципів виконання зобов'язань, серед яких:

належне виконання зобов'язання;
реальне виконання зобов'язання;
справедливість добросовісність та розумність (частина третя статті 509 ЦК України).

Належне виконання зобов'язання

Постанова ОП КЦС ВС від 01 березня 2021 року у справі № 180/1735/16-ц
(провадження № 61-18013сво18)

Принцип належного виконання полягає в тому, що виконання має бути проведене:

належними сторонами;

щодо належного предмету;

у належний спосіб;

у належний строк (термін);

у належному місці.

Належне виконання зобов'язання

Постанова ОП КЦС ВС від 01 березня 2021 року у справі № 180/1735/16-ц
(провадження № 61-18013сво18)

По своїй суті зобов'язання про компенсацію моральної шкоди є досить специфічним зобов'язанням, оскільки не на всіх етапах свого існування характеризується визначеністю змісту, а саме щодо способу та розміру компенсації. Джерелом визначеності змісту обов'язку особи, що завдала моральної шкоди, може бути: (1) договір особи, що завдала моральної шкоди, з потерпілим, в якому сторони домовилися зокрема, про розмір, спосіб, строки компенсації моральної шкоди; (2) у випадку, якщо не досягли домовленості, то рішення суду в якому визначається спосіб та розмір компенсації моральної шкоди.

Належне виконання зобов'язання

Постанова ОП КЦС ВС від 01 березня 2021 року у справі № 180/1735/16-ц
(провадження № 61-18013сво18)

У справі, що переглядається, з урахуванням встановлених судами обставин, підставою виникнення зобов'язання про компенсацію моральної шкоди між сторонами є факт її завдання відповідачу, а рішенням Марганецького міського суду Дніпропетровської області від 12 березня 2014 року у справі № 180/149/14-ц конкретизовано її розмір (97 450,00 грн) та визначено спосіб компенсації (грошові кошти).

Належне виконання зобов'язання

Постанова ОП КЦС ВС від 01 березня 2021 року у справі № 180/1735/16-ц
(провадження № 61-18013сво18)

З урахуванням того, що належним виконанням зобов'язання про компенсацію моральної шкоди є сплата боржником 97 450,00 грн, рішення суду, на підставі якого визначено розмір і спосіб компенсації моральної шкоди на користь ОСОБА_1, не скасовано й не змінено, тому Об'єднана палата вважає, що між сторонами у справі не виникло кондикційне зобов'язання (адже підстава не відпала і кошти сплачувалися з наявністю правової підстави).

Тобто, відсутні умови, які необхідні для виникнення кондикційного зобов'язання. Оскільки кондикційне зобов'язання між сторонами не виникло, то підстави для застосування до відносин сторін норм глави 83 ЦК України відсутні.

Одноразово чи періодичними платежами?!

Постанова ВП ВС від 25 березня 2020 року в справі № 641/8857/17
(провадження № 14-514цс19)

Отже ОСОБА_1 реалізував своє законне право на відшкодування моральної шкоди за час перебування під слідством, яка передбачена частиною третьою статті 13 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завдані громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду»

Частиною п'ятою статті 23 ЦК України визначено, що моральна шкода відшкодовується одноразово, якщо інше не встановлено договором або законом.

Чинним законодавством і, зокрема, Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завдані громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» не передбачене багаторазове відшкодування моральної шкоди за незаконне притягненням особи до кримінальної відповідальності.

Одноразово чи періодичними платежами?!

Постанова КЦС ВС від 10.08.2022 у справі № 210/5096/19

Тлумачення частини п'ятої статті 23 ЦК України свідчить, що за загальним правилом компенсація моральної шкоди відбувається одноразово.

Виключення щодо одноразової компенсації моральної шкоди може бути передбачено таким універсальним регулятором як договір або ж нормою закону.

Зокрема, частиною першою статті 1168 ЦК України допускається компенсація моральної шкоди періодичними платежами, якщо її завдано каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я.

4. Розмір компенсації моральної шкоди

Гроші та розмір компенсації моральної шкоди

Постанова ОП КЦС ВС від 05.12.2022 в справі № 214/7462/20

Гроші виступають еквівалентом моральної шкоди. Грошові кошти, як загальний еквівалент всіх цінностей, в економічному розумінні «трансформують» шкоду в загальнодоступне вираження, а розмір відшкодування «обчислює» шкоду.

Розмір визначеної компенсації повинен, хоча б наближено, бути мірою моральної шкоди та відновлення стану потерпілого. При визначенні компенсації моральної шкоди складність полягає у неможливості її обчислення за допомогою будь-якої грошової шкали чи порівняння до іншого майнового еквіваленту.

Тому грошова сума компенсації моральної шкоди є лише ймовірною, і при її визначенні враховуються характер правопорушення, глибина фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступінь вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, інші обставини, які мають істотне значення, вимоги розумності і справедливості.

Розмір компенсації моральної шкоди

Постанова ВП ВС від 15 грудня 2020 року у справі № 752/17832/14-ц

Розмір моральної шкоди суд визначає залежно від характеру та обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення тощо) та з урахуванням інших обставин. Суди визначили мінімальний розмір моральної шкоди виходячи з установленого законодавством розміру заробітної плати на момент розгляду справи судом за кожен місяць перебування під слідством та судом, а саме станом на 2016 рік. Тобто цей розмір у будь-якому випадку не може бути зменшено, оскільки він є гарантованим мінімумом.

Визначаючи розмір відшкодування, суд має керуватися принципами розумності, справедливості та співмірності. Розмір відшкодування моральної шкоди має бути не більшим, ніж достатньо для розумного задоволення потреб потерпілої особи, і не повинен приводити до її безпідставного збагачення.

Розмір компенсації моральної шкоди

Постанова ВП ВС від 15 грудня 2020 року у справі № 752/17832/14-ц

Суд першої інстанції дійшов висновку про те, що перебування позивача під слідством, а також в умовах ізоляції тривалий термін часу порушило його звичний уклад життя, позбавило можливості реалізації своїх звичок і бажань, вимагало від нього додаткових зусиль для організації життя та погіршило відносини з оточуючими людьми і відношення останніх до його особистості, чим ОСОБА_1 завдано моральної шкоди, що становить підставу її відшкодування за статтею 1167 ЦК України та нормами Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду», з урахуванням обставин справи, характеру та обсягу страждань, яких зазнав позивач.

При визначенні розміру відшкодування моральної шкоди суд першої інстанції врахував глибину фізичних та душевних страждань, завданих ОСОБА_1, наявність перешкод у реалізації своїх життєвих планів, а також вимоги розумності та справедливості й дійшов обґрунтованого висновку про відшкодування моральної шкоди частково у розмірі 250 000, 00 грн. Висновок місцевого суду щодо визначеного судом розміру моральної шкоди є правильним, законним та обґрунтованим. Суд правильно керувався засадами розумності, виваженості та справедливості й тим, що тривалим безпідставним утриманням під вартою, негативними наслідками, які продовжувалися після закриття кримінального провадження стосовно нього, позивачу завдано моральної шкоди, яка полягає в тяжкості вимушених змін у життєвих стосунках, зусиллях, необхідних для відновлення попереднього стану.

Розмір компенсації моральної шкоди

Постанова КЦС ВС від 27.01.2021 року у справі № 263/16183/18

При визначенні розміру стягнення на відшкодування моральної шкоди судова колегія приймає до уваги розмір завданої моральної шкоди та її тривалість. Моральна шкода відшкодовується грошми, іншим майном або в інший спосіб.

Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості.

Суд першої інстанції з висновками якого погодився апеляційний суд, дійшов правильного висновку про те, що у відповідності до вимог статті 1167 ЦК України відповідач зобов'язаний відшкодувати моральну шкоду позивачу, враховуючи ступінь вини відповідача, характер та обсяг душевних страждань позивача, визначивши розмір грошової компенсації з урахуванням вимог розумності і справедливості, що узгоджується з характером моральних страждань позивача.

Розмір компенсації моральної шкоди

Окрема думка від 27.01.2021 року у справі № 263/16183/18

В подібних справах, при вчиненні злочину передбаченого частиною першою статті 122 КК України та заподіянні потерпілому тілесних ушкоджень середньої тяжкості Верховний Суд констатував обґрунтованість стягнення компенсації моральної шкоди у значно більшому розмірі.

Наприклад, за схожих обставин у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 12 грудня 2018 року у справі № 523/167/17 (провадження № 61-8746св18) Верховний Суд погодився з висновками судів про стягнення компенсації моральної шкоди у розмірі 50 000,00 грн у зв'язку з вчиненням злочину передбаченого частиною першою статті 122 КК України та заподіяння тілесних ушкоджень середньої тяжкості позивачу.

В справі, яка переглядалася, очевидно, що розмір грошової компенсації у розмірі 9 000,00 грн не відповідає обставинам завдання моральної шкоди (закрита черепно-мозкова травма - струс головного мозку, закритий осколковий перелом основи першої п'ясної кістки із зсувом, тривалий розлад здоров'я), верховенству права, та вимогам розумності і справедливості. За таких обставин, колегії суддів слід було касаційну скаргу задовольнити частково рішення судів першої та апеляційної інстанції в частині визначення розміру компенсації моральної шкоди змінити та збільшити розмір компенсації моральної шкоди до 50 000,00 грн.

Розмір компенсації моральної шкоди

Постанова КЦС ВС від 03.08.2022 року в справі № 607/11755/20

Суди встановили, що батьки ОСОБА_9 переживають постійні душевні страждання після смерті сина, втратили душевний спокій, весь час перебувають у стані постійного напруження та стресу, суттєво були порушені їх нормальні життєві зв'язки, змушені докладати значних зусиль для організації свого життя.

З урахуванням засад розумності і справедливості, обставин справи, колегія суддів вважає, що суди при частковому задоволенні позовних вимог про стягнення із ОСОБА_5 на користь ОСОБА_1 , ОСОБА_2 грошової компенсації моральної шкоди, завданої смертю фізичної особи у сумі по 700 000 грн кожному, обґрунтовано визначили розмір компенсації моральної шкоди, оскільки: позивачі зазнали душевних страждань у зв'язку зі смертю сина і втрата рідної людини є найвищою немайновою втратою, яка не підлягає відновленню; позивачі позбавлені можливості матеріальної та моральної підтримки сина у подальшому своєму житті та в старості; відновити попередній стан життя позивачів неможливо.

Розмір компенсації моральної шкоди і правило заборони повороту до гіршого (*non reformatio in peius*)

Принцип заборони повороту до гіршого відомий ще з часів римського права та існував у зв'язку із іншим правилом - *tantum devolutum quantum appellatum* (скільки скарги, стільки і рішення).

Правило заборони повороту означає недопустимість погіршення становища сторони, яка оскаржує судове рішення. Тобто, особа, яка оскаржує судове рішення, не може потрапити в гірше становище, порівняно із тим, що така особа досягнула в попередній інстанції в результаті своєї ж скарги.

Розмір компенсації моральної шкоди і правило заборони повороту до гіршого (*non reformatio in peius*)

Постанова КЦС ВС від 24.05.2023 у справі № 179/363/21

Касаційний суд зауважує, що принцип заборони повороту до гіршого відомий ще з часів римського права та існував у зв'язку із іншим правилом - *tantum devolutum quantum appellatum* (скільки скарги, стільки і рішення).

Правило заборони повороту означає недопустимість погіршення становища сторони, яка оскаржує судове рішення. Тобто, особа, яка оскаржує судове рішення, не може потрапити в гірше становище, порівняно із тим, що така особа досягнула в попередній інстанції в результаті своєї ж скарги.

Розмір компенсації моральної шкоди і правило заборони повороту до гіршого (non reformatio in peius)

Постанова КЦС ВС від 26.04.2023 у справі № 227/4691/21

Суди встановили, що моральні страждання позивача виявились у душевних переживаннях та у хвилюванні через ухвалення незаконного рішення працівником поліції, а також позивач був змушений докладати додаткових зусиль для поновлення своїх прав, оскільки, з матеріалів справи встановлено, що дійсно позивачу довелось прикладати зусиль для відновлення своїх порушених прав, шляхом звернення до суду із позовом про скасування неправомірного рішення, а також доведено, що позивач відчував себе морально подавленим через відкриття виконавчого провадження на виконання неправомірного рішення, про стягнення подвійного розміру штрафу, а також докладання додаткових зусиль для закриття такого провадження та скасування заходів примусового виконання рішення, тобто всі ці фактори тягнуть за собою моральні страждання.

при визначенні грошової компенсації моральної шкоди, з урахуванням засад розумності та справедливості, суди вважали, що позивачу завдано моральної шкоди та обґрунтовано визначили розмір грошової компенсації моральної шкоди в сумі 1 000 грн.

Розмір компенсації моральної шкоди і докази (висновок спеціаліста, експерта)

Постанова ВП ВС від 09.11.2022 у справі № 372/1652/18

Навіть за відсутності у психолога процесуального статусу спеціаліста (частина перша статті 74 ЦПК) чи експерта (частина перша статті 72 ЦПК) висновок психолога може бути письмовим доказом (пункт 1 частини другої статті 76, частина перша статті 95 ЦПК), якщо містить дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору, зокрема стосовно страждань потерпілих. Крім того, не можна констатувати, що суди попередніх інстанцій взяли до уваги нижчий рівень емоційних, психічних страждань позивачів, ніж той, який зазначили у відповідних висновках психологи. Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначає суд у рішенні, а не психолог у висновку.

Висновок останнього може слугувати для судді орієнтиром у пізнанні глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, інших обставин, які мають істотне значення, зокрема й можливого грошового еквівалента таких страждань. Проте розмір відповідного відшкодування незалежно від наявності висновку психолога суддя повинен встановити, враховуючи вимоги розумності та справедливості.

5. Моральна шкода і спадкування

Спадкування права на компенсацію моральної шкоди

Постанова КЦС ВС від 13.07.2022 року у справі № 753/15095/17

В цивілістичній доктрині під моральною шкодою розуміються фізичні та душевні страждання, завдані фізичній особі неправомірними рішеннями діями чи бездіяльністю, якими порушуються її особисті немайнові блага або посягають на належне фізичній особі майно, а також приниження честі, гідності та ділової репутації фізичної особи.

По своїй суті право на компенсацію моральної шкоди є особистим, оскільки внаслідок заподіяння моральної шкоди відбувається негативний вплив на особисті немайнові блага фізичної особи. Саме тому у частині третій статті 1230 ЦК передбачено правило, що спадкується право на відшкодування моральної шкоди, яке було присуджено судом спадкодавцеві за його життя. У випадку якщо спадкодавець звернувся до суду з вимогою про компенсацію моральної шкоди й помер на стадії розгляду справи не допускається процесуальне правонаступництво за вимогою про компенсацію моральної шкоди.

Конституційний Суд ФРН в рішенні від 24.10.2022 визнав конституційною заборону на спадкування права на компенсацію моральної шкоди.

Така заборона стосується тих випадків, коли потерпіла особа померла як до, так і після пред'явлення позову.

Спадкування обов'язку компенсувати моральної шкоди

Постанова КЦС ВС від 08.02.2023 у справі № 760/9496/21

Сутність обов'язків з грошової компенсації моральної шкоди і судових витрат не дозволяє зробити висновок, що вони мають особистий характер та пов'язані із особою спадкодавця.

У справі, що переглядається: рішенням Солом'янського районного суду міста Києва від 08 грудня 2021 року стягнуто з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 25 000 грн компенсації моральної шкоди, а також судові витрати, пов'язані з розглядом справи;

обов'язок боржника (спадкодавця ОСОБА_2) про грошову компенсацію моральної шкоди та судових витрат не є нерозривно пов'язаним з його особою і у зв'язку з цим може бути виконаний іншою особою (іншими особами). За таких обставин, наявні підстави для висновку про те, що спірні правовідносини в цій справі допускають правонаступництво.

6. Моральна шкода в окремих сферах

Моральна шкода в сімейних правовідносинах

Постанова КЦС ВС від 21 квітня 2021 року у справі № 2-3897/10

Однак, з огляду на різноманітність суспільних відносин було б некоректним вважати, що право на відшкодування моральної шкоди у сімейних відносинах підлягає обмеженню лише вказаними у Сімейному кодексі України шістьма випадками або має бути прямо передбачено у договорі між учасниками сімейних відносин, при тому, що наприклад, у цивільних правовідносинах компенсація моральної шкоди внаслідок порушення права особи, за загальним правилом, може відбуватися у випадку її спричинення незалежно від наявності спеціальних норм (статті 16, 23 ЦК України, пункт 49 постанови Великої Палати Верховного Суду від 01 вересня 2020 року в справі № 216/3521/16-ц), а у трудових - у випадку порушення законних прав працівника, які призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя (стаття 237-1 Кодексу законів про працю України).

Обмеження права учасників сімейних відносин на відшкодування моральної шкоди лише випадками, передбаченими пунктом 6 частини другої статті 18 СК України, істотно звужує їх право на захист, і не може вважатися таким, що відповідає справедливості, добросовісності та розумності, як загальним засадам цивільного законодавства і засадам регулювання сімейних відносин (пункт 6 частини першої статті 3 ЦК України, частина дев'ята статті 7 СК України).

Моральна шкода в сімейних правовідносинах

Постанова КЦС ВС від 21 квітня 2021 року у справі № 2-3897/10

Крім того, Верховний Суд звертає увагу, що вказуючи на відшкодування моральної шкоди у частині третій статті 49, частині третій статті 50, частині четвертій статті 157, частині другій статті 158, частині п'ятій статті 159, частині другій статті 162 СК України законодавець передбачив, що певні діяння чи події безпосередньо тягнуть за собою обов'язок правопорушника відшкодувати моральну шкоду (статті 157, 158, 159, 162 СК України), або є підставою для її відшкодування (статті 49, 50 СК України), тобто зазначені шість випадків наведені у тексті Сімейного кодексу України не з метою виключити можливість відшкодування моральної шкоди в інших, а як такі, в яких сам факт завдання моральної шкоди відповідним правопорушенням (ухиленням від виконання договору щодо здійснення батьківських прав та виконання обов'язків, рішення суду або органу опіки та піклування щодо участі у вихованні дитини, самочинною зміною місця проживання дитини, позбавленням репродуктивної функції) вже констатовано законом.

Отже, вказані у Сімейному кодексі України випадки (статті 49, 50, 157, 158, 159, 162 СК України) можливо розглядати як перелік діянь, що беззаперечно тягнуть за собою виникнення моральної шкоди. Натомість це не виключає можливості відшкодування такої шкоди, у разі її належного доведення, і в інших випадках порушення прав учасників сімейних відносин.

Стягнення компенсації моральної шкоди при порушенні немайнових прав

Постанова КЦС ВС від 30 січня 2019 року у справі № 308/5318/15-ц

Тлумачення частини першої статті 308 ЦК України свідчить, що, за загальним правилом, фотографія на якій зображено фізичну особу, може бути публічно показана, відтворена, розповсюджена тільки за згодою фізичної особи. Винятком є випадки, за яких: (а) фізична особа позувала авторові за плату; (б) це викликано необхідністю захисту інтересів зображеної фізичної особи або інтересів інших осіб.

Суди не встановили будь-яких із зазначених випадків, які б виключали необхідність отримання згоди від ОСОБА_1 на публічний показ, відтворення та розповсюдження фотографії з її зображенням.

У цій справі не викликає сумнівів те, що публікація фотографії позивача з іншою особою тісно переплітається зі сферою її приватного життя.

Відповідно до частини першої статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

Стягнення компенсації моральної шкоди при порушенні немайнових прав

Постанова КЦС ВС від 30 січня 2019 року у справі № 308/5318/15-ц

Європейський суд з прав людини зауважує, термін «приватне життя» є широким поняттям, що не має вичерпного визначення, і поширюється на безліч аспектів самоідентифікації людини, наприклад, на ім'я особи та зображення, і включає в себе її фізичну та психологічну цілісність. Репутація і честь людини є частиною її самоідентифікації і психологічної цілісності, а тому також охоплюються поняттям приватне життя (BOGOMOLOVA v. RUSSIA, № 13812/09, § 51, ЄСПЛ, 20 червня 2017 року).

У цій справі опублікована фотографія позивача не робила внеску для суспільного обговорення, оскільки позивач є приватною особою та не виконує публічних функцій. За таких обставин суд першої інстанції зробив обґрунтований висновок, що розповсюдження відповідачем фотографії із зображенням ОСОБА_1 без її згоди, шляхом розміщення у статті під назвою «Сімейний бізнес» чиновників Чопської влади у газеті «Сила народного контролю» за №2 (3) від 05 березня 2015 року, є порушенням особистих немайнових прав позивача.

Стягнення компенсації моральної шкоди при порушенні немайнових прав

Постанова КЦС ВС від 30 січня 2019 року у справі № 308/5318/15-ц

Колегія суддів відхиляє доводи касаційної скарги про те, що суд першої інстанції не врахував усіх обставин, які впливають на визначення розміру компенсації моральної шкоди.

Згідно статті 23 ЦК України особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав. У статті 280 ЦК України передбачено, що якщо фізичній особі внаслідок порушення її особистого немайнового права завдано майнової та (або) моральної шкоди, ця шкода підлягає відшкодуванню.

Європейський суд з прав людини вказує, що оцінка моральної шкоди по своєму характеру є складним процесом, за винятком випадків коли сума компенсації встановлена законом (STANKOV v. BULGARIA, № 68490/01, § 62, ЄСПЛ, 12 липня 2007 року).

Встановивши, що позивачу заподіяна моральна шкода, суд першої інстанції, з урахуванням вимог розумності та справедливості, обґрунтовано визначив розмір грошової компенсації моральної шкоди в сумі 1 500,00 грн.

Стягнення компенсації моральної шкоди при стягненні заборгованості з виплати пенсії

Постанова ВП ВС від 03 липня 2019 року у справі № 750/1591/18-ц

ЄСПЛ також зазначив, що у випадках, коли йдеться про відшкодування матеріальної шкоди, національні суди мають явно кращі можливості визначати наявність такої шкоди та її розмір. Але інша ситуація коли йдеться про моральну шкоду. Існує обґрунтована і водночас спростовна презумпція, що надмірно тривале провадження даватиме підстави для відшкодування моральної шкоди (рішення у справі «Скордіно проти Італії», заява № 36813/97, пункти 203 - 204, та рішення у справі «Вассерман проти Росії», заява № 21071/05, пункт 50). Суд вважає таку презумпцію особливо незаперечною у випадку надмірної затримки у виконанні державою винесеного проти неї судового рішення, враховуючи те, що недотримання державою свого зобов'язання з повернення боргу після того, як заявник, пройшовши через судовий процес, домогся успіху, неминуче викликатиме у нього почуття розпачу (рішення від 7 травня 2002 року в справі «Бурдов проти Росії», пункт 100).

Відповідно до прецедентної практики ЄСПЛ право заявника на відшкодування моральної шкоди у випадку надмірно тривалого невиконання остаточного рішення, за що держава несе відповідальність, презумується.

З огляду на зазначене Велика Палата Верховного Суду вважає обґрунтованими та справедливими висновки судів попередніх інстанцій про часткове задоволення вимоги ОСОБА_1 про стягнення на його користь моральної шкоди, оскільки судовими рішеннями, які набрали законної сили, встановлено, що відповідачем протиправно не сплачувалась пенсія, на яку позивач має право на підставі судового рішення. Підставно суд стягнув і 3 тис. грн на правову допомогу.

Стягнення компенсації моральної шкоди при проходженні публічної служби

Постанова КАС ВС від 20 травня 2020 року у справі №821/1269/17

Для відшкодування шкоди обов'язково необхідна наявність шкоди, протиправність діяння її заподіювача, наявність причинно-наслідкового зв'язку між шкодою і протиправним діянням заподіювача та вини останнього в її заподіянні. Аналогічна правова позиція висловлена Верховним Судом у постановах від 30.01.2018 та 20.02.2018 (справи №№ 804/2252/14, 818/1394/17 відповідно).

Суди попередніх інстанцій зазначили, що в матеріалах справи містяться копії фіскальних чеків та квитанцій про придбання медичних препаратів, датовані періодом з липня по вересень 2017 року, копії рецептів лікаря-невропатолога комунального закладу Херсонської обласної ради «Обласний кардіологічний диспансер» датовані липнем 2017 року, копії попереджень РДА адресовані ОСОБА_1 про зміну істотних умов праці, копії газет в яких опублікована інформація про те, що відносно позивача відкрито дисциплінарне провадження, в зв'язку із зверненням відділу культури до суду з позовом, які в сукупності дають підстави для висновку, що позивачу було завдано моральних страждань. Крім того, відповідно до наявних в матеріалах справи копій виписок з медичної карти стаціонарного хворого ОСОБА_1 з 14.07.2017 по 24.07.2017 та з 08.08.2017 по 17.08.2017 знаходилась на стаціонарному лікуванні в Обласному кардіологічному диспансері та в неврологічному відділенні КП Цюрупинська ЦПБ з діагнозом гіпертонічна хвороба.

За таких обставин, суди дійшли висновку про часткове задоволення вимог позивача в частині стягнення на її користь моральної шкоди в сумі 5000 грн.

Стягнення компенсації моральної шкоди у податкових правовідносинах

Постанова ВП ВС від 14 квітня 2020 року у справі № 925/1196/18

Серед іншого, звертаючись до суду, позивач стверджував про завдання йому моральних страждань та переживань унаслідок протиправних дій ДПІ щодо зупинення реєстрації його електронних документів.

Згідно із частиною першою, пунктами 2, 4 частини другої, частиною третьою статті 23 ЦК України особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданій внаслідок порушення її прав. Велика Палата Верховного Суду вважає, що порушення особою зобов'язання призводить до приниження її ділової репутації. Тому обґрунтованими є висновки першої й апеляційної інстанцій щодо заподіяння відповідачем позивачу моральної шкоди.

Суди попередніх інстанцій, керуючись засадами розумності та виваженості, вважали за необхідне зменшити розмір заявленої до стягнення моральної шкоди до 50 000,00 грн. Велика Палата Верховного Суду погоджується з таким висновком.

Стягнення компенсації моральної шкоди у зв'язку із ненаданням відповіді на запит щодо публічної інформації

Постанова ВП ВС від 08 квітня 2020 року у справі № 180/1560/16-а (провадження № 11-1123ап19)

Отже, вимоги про відшкодування шкоди можуть розглядатися за правилами адміністративного судочинства, якщо такі вимоги стосуються шкоди, завданої протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень, і заявлені в одному провадженні з вимогою вирішити публічно-правовий спір. Під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. [...]

У касаційній скарзі ОСОБА_1 вказав, що протиправними діями Виконкому йому, ОСОБА_3 та ОСОБА_3 завдано моральної шкоди. Позивач вказує, що внаслідок протиправної діяльності ТОВ «Транспортна компанія «Автоград» ОСОБА_1, який є інвалідом II групи, та його неповнолітні підопічні: ОСОБА_2 та ОСОБА_3, відчувають моральні та фізичні страждання. Водночас слід зазначити, що відповіді на інформаційні звернення органом місцевого самоврядування позивачу були надані, однак оформлені неналежним чином. На цій підставі Велика Палата Верховного Суду погоджується з висновком суду апеляційної інстанції щодо визнання протиправними дій Виконкому без стягнення моральної шкоди.

Також з урахуванням того, що позовні вимоги позивача в частині стягнення моральної шкоди з ТОВ «Транспортна компанія «Автоград» були задоволені частково, зокрема встановлено обов'язок відшкодувати моральну шкоду ОСОБА_1 у розмірі 5 000 грн (п'ять тисяч гривень), Велика Палата Верховного Суду вважає, що така сума моральної шкоди ґрунтується на безпосередньому, всебічному, повному та об'єктивному дослідженні апеляційним судом всіх доказів, які є у справі, є пропорційною і справедливою та висновки суду відповідають приписам статті 24 Закону України «Про доступ до публічної інформації».

Стягнення компенсації моральної шкоди у зв'язку із невиконанням органом місцевого самоврядування покладеного законом обов'язку

Постанова КАС ВС від 22 січня 2020 року у справі №560/798/16-а

Вимоги про відшкодування моральної шкоди у сумі 20 000 грн позивач пов'язував з надмірною тривалістю розгляду його заяви від 25.01.2016 про затвердження проекту землеустрою, за якою рішення не було прийнято, хоча це питання декілька разів виносилось на засідання сесії. Окрім того, тривала боротьба за свої права на отримання земельної ділянки виснажує його, завдає душевних страждань, що викликало у нього знервованість, дискомфорт, почуття безперспективності витрачених зусиль і часу, зневіру в законності дій відповідача, який є органом місцевого самоврядування. Позивач вважає, що відповідач безпідставно зволікав з прийняттям за його заявою відповідного рішення.

Відповідач пояснив, що через недостатність голосів рішення не було прийнято.

Таким чином, психологічне напруження, розчарування та незручності, що виникли внаслідок порушення органом держави чи місцевого самоврядування прав людини, навіть якщо вони не потягли вагомих наслідків у вигляді погіршення здоров'я, можуть свідчити про заподіяння їй моральної шкоди.

Стягнення компенсації моральної шкоди у зв'язку із невиконанням органом місцевого самоврядування покладеного законом обов'язку

Постанова КАС ВС від 22 січня 2020 року у справі №560/798/16-а

Суд бере до уваги, що з витягу з протоколу 11 чергової сесії Дубровицької міської ради 7 скликання, яка відбулась 28.09.2016 вбачається, що питання про затвердження проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки у власність гр. ОСОБА_1 було включено до порядку денного. Під час розгляду цього питання, міський голова Микульський Б.М. доповідав, що внаслідок того, що рада не може в черговий раз прийняти рішення про затвердження йому проекту землеустрою, ОСОБА_1 звернувся до суду. Доповів присутнім, що у позовній заяві ним заявлено до відшкодування моральну шкоду в розмірі 20000 грн. Незважаючи на це, рада рішення не прийняла. Така поведінка свідчить про умисну вину відповідача у правопорушенні (протиправній бездіяльності).

Зважаючи на ці обставини, Суд дійшов висновку, що негативні емоції позивача внаслідок тривалого та умисного не розгляду його звернення перебувають у причинно-наслідковому зв'язку із діями відповідача, а відтак завдали йому моральної шкоди.

[...]

Оцінюючи розмір грошового відшкодування моральної шкоди, Суд бере до уваги, що з пояснень, які позивач надав в судовому засіданні, негативні емоції, яких він зазнав внаслідок протиправної бездіяльності відповідача, не мали впливу на умови його життя, не призвели до погіршення його здібностей.

Водночас, Суд враховує умисну вину відповідача, повторюваність, тривалість порушення, поведінку депутатів, що свідчить про небажання відповідача виконати вимоги закону.

З огляду на ці обставини, вимоги розумності та справедливості, Суд дійшов висновку про відшкодування моральної шкоди у розмірі 2000 гривень.

Стягнення компенсації моральної шкоди

у трудових правовідносинах

Постанова КЦС ВС від 19 лютого 2020 року у справі № 591/4825/17

Визначаючи розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди, суди першої та апеляційної інстанцій врахували обставини справи, характер та обсяг страждань, яких зазнав позивач, характер немайнових втрат, зокрема, враховано тяжкість вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, час та зусилля, необхідні для відновлення попереднього стану, а тому дійшли мотивованих висновків, що справедливою сумою компенсації моральних страждань є 1 000, 00 грн.

Зазначені висновки судів не підлягають переоцінці Верховним Судом, оскільки виходить за межі компетенції суду касаційної інстанції, визначені статтею 400 ЦПК України.

7. Позовна давність і вимога про компенсацію моральної шкоди

Позовна давність та вимога про стягнення компенсації моральної шкоди

Постанова ВП ВС від 23 січня 2019 року у справі № 210/2104/16-ц

Відділення Фонду стверджує, що позивач пропустив передбачений статтею 233 КЗпП України тримісячний строк для звернення до суду з позовом про вирішення трудового спору. Разом з тим згідно з пунктом 3 частини першої статті 268 ЦК України позовна давність не поширюється, зокрема, на вимогу про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я, крім випадків завдання такої шкоди внаслідок недоліків товару, що є рухомим майном, у тому числі таким, що є складовою частиною іншого рухомого чи нерухомого майна, включаючи електроенергію; на вимогу страхувальника (застрахованої особи) до страховика про здійснення страхової виплати (страхового відшкодування).

Оскільки зазначений спір стосується здійснення страхової виплати на відшкодування моральної шкоди, завданої ушкодженням здоров'я, на таку вимогу позовна давність не поширюється, а наведені у касаційній скарзі доводи про те, що до цієї вимоги застосовується передбачена у частині першій статті 233 КЗпП України спеціальна позовна давність у три місяці, є помилковими. Аналогічні висновки викладено у постанові Великої Палати Верховного Суду від 5 грудня 2018 року у справі № 210/5258/16-ц.

Позовна давність та вимога про стягнення компенсації моральної шкоди при залитті квартири

Постанова КЦС ВС від 31 жовтня 2018 року в справі № 751/306/17

У частині першій статті 268 ЦК України визначено, що позовна давність не поширюється, зокрема, на вимогу, що випливає із порушення особистих немайнових прав, крім випадків, встановлених законом.

Відповідно до статті 275 ЦК України фізична особа має право на захист свого особистого немайнового права від протиправних посягань інших осіб. Захист особистого немайнового права здійснюється способами, встановленими главою 3 цього Кодексу.

Якщо фізичній особі внаслідок порушення її особистого немайнового права завдано майнової та (або) моральної шкоди, ця шкода підлягає відшкодуванню (статті 280 ЦК України).

Суди не врахували, що до вимог про відшкодування моральної шкоди позовна давність не поширюється, оскільки вони випливають із порушення особистих немайнових прав, а пропуск позовної давності за вимогами про відшкодування майнової шкоди не свідчить про відсутність моральної шкоди.

8. Окремі процесуальні аспекти при пред'явленні вимоги про компенсацію моральної шкоди

Судовий збір та вимога про стягнення компенсації моральної шкоди

Постанова КЦС ВС від 28 листопада 2018 року
в справі № 761/11472/15-ц

Ціна позову визначається сумою грошових коштів, якщо позов підлягає грошовій оцінці.

При цьому позовна вимога про відшкодування моральної шкоди є майновою вимогою, оскільки позивач її визначив у грошовому вимірі.

Доводи касаційної скарги про те, що відшкодування моральної шкоди є вимогою немайнового характеру є безпідставними, оскільки відшкодування моральної шкоди визначено сумою грошових коштів, тому заявлена ОСОБА_2 позовна вимога є майновою.

Юрисдикція та вимога про стягнення компенсації моральної шкоди

Постанова ВП ВС від 28 квітня 2020 року в справі №607/15692/19

Відшкодування моральної (немайнової) шкоди є одним зі способів захисту цивільних прав та інтересів (пункт 9 частини другої статті 16 Цивільного кодексу України). Проте таку вимогу справді не завжди можна розглядати за правилами цивільного судочинства. Так, вимоги про відшкодування шкоди, заподіяної протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень або іншим порушенням прав, свобод та інтересів суб'єктів публічно-правових відносин, розглядаються адміністративним судом, якщо вони заявлені в одному провадженні з вимогою вирішити публічно-правовий спір. Інакше такі вимоги вирішуються судами в порядку цивільного або господарського судочинства (частина п'ята статті 21 КАС України).

За змістом позовної заяви позивач не стверджує, що моральну шкоду йому завдали дії з видання оскарженого розпорядження. Наполягає на тому, що має право на відшкодування такої шкоди за дії відповідачів, які у справі № 607/15692/19 не оскаржує. Вказує, що моральну шкоду завдали дії відповідачів, внаслідок яких він не отримав разову грошову допомогу у визначений у законодавстві строк. Стосовно такої допомоги за 2017 рік невчасність її отримання підтверджує чинне рішення Тернопільського окружного адміністративного суду від 18 жовтня 2018 року у справі № 819/1232/18.

Отже, немає підстав стверджувати, що заявлену у справі № 607/15692/19 вимогу про відшкодування моральної шкоди, завданої невчасною виплатою разової грошової допомоги за 2017 рік, треба розглядати за правилами адміністративного судочинства. Розгляд такої вимоги у справі № 607/15692/19 за правилами цивільного судочинства не позбавляє позивача права заявити в адміністративному суді вимогу про відшкодування моральної шкоди, завданої оскарженим розпорядженням, оскільки Велика Палата Верховного Суду вирішила що вимогу про визнання такого розпорядження протиправним слід розглядати за правилами адміністративного судочинства.

Резолютивна частина рішення суду про стягнення компенсації моральної шкоди з держави

Постанова КЦС ВС від 01.09.2021 у справі № 545/2344/20

Суд першої інстанції, встановивши протиправну бездіяльність посадових осіб відповідача та надмірну тривалість досудового розслідування, та те, що позивачу завдано моральну шкоду, визначив її розмір в 50 000 грн. Натомість апеляційний суд скасував законне та обґрунтоване рішення суду першої інстанції в оскарженій частині. Оскільки кошти на відшкодування шкоди державою підлягають стягненню з Державного бюджету України, то у таких справах резолютивна частина судового рішення не повинна містити відомостей про суб`єкта його виконання, номери та види рахунків, з яких буде здійснено стягнення коштів. Проте суд першої інстанції на це уваги не звернув та зробив помилковий висновок про стягнення коштів безпосередньо з Державної казначейської служби України шляхом їх списання з єдиного казначейського рахунку. Тому резолютивну частину рішення суду першої інстанції слід змінити.

Рішення Полтавського районного суду Полтавської області від 09 грудня 2020 року в частині задоволення задоволенні позовної вимоги ОСОБА_1 про стягнення компенсації моральної шкоди в розмірі 50 000 грн змінити, виклавши абзац другий резолютивної частини в такій редакції: «**Стягнути з Державного бюджету України на користь ОСОБА_1 50 000 грн компенсації моральної шкоди**».

Верховний
Суд

Дякую за увагу!